

TANAP YERÜSTÜ TESİSLERİ İÇİN YENİDEN YERLEŞİM EYLEM PLANI

YÖNETİCİ ÖZETİ

a. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Güney Gaz Koridorunun bir parçasıdır ve amacı TAP Projesi ile Azerbaycan doğal gazını, Shah Deniz 2 Gaz Sahasından ve güney Hazar Denizindeki diğer sahalardan Türkiye ve Avrupa'ya taşımaktır. Yer Üstü Tesisler (YÜT) için bu Yeniden Yerleşim Planının amacı, YÜT'lerin arazi edinimi faaliyetlerinden etkilenen Projeden Etkilenen İnsan türlerini belirlemek, bu kişilerin sosyal-ekonomik profili başlangıç verilerini ve beklentilerini ortaya koymak ve YÜT'lere ilişkin ve YÜT'lere olan bağlantı yollarına ilişkin belirli etkileri ve bu etkilerin azaltılmasına yönelik önlemleri tanımlamaktır. Yeniden Yerleşim Planının amacı, Projeden Etkilenen İnsanların yaşam standartlarını yükseltmeye ve gelirlerini arttırmaya yardımcı olmak ve bu kişilerin, arazilerini ve varlıklarını devralmadan önce tazminat ödemesinin yapılmasını sağlamaktır. TANAP projesi için YÜT'ler, 7 kompresör istasyonunu, 4 Ölçüm istasyonunu, 11 Pig Atma ve Alma Tesisini, 49 Blok Vana İstasyonunu (BVİ) ve 2 Gaz Çıkış noktasını içerir.

b. Proje için arazi edinimi, herhangi bir fiziki yer değiştirmeye neden olmaz ancak potansiyel ekonomik yer değiştirme sebebiyle Dünya Bankasının 4.12 sayılı Operasyonel Politikasını devreye sokar. Bu YÜT RAP'in, mevcut TANAP boru hattı güzergahına ilişkin RAP üzerine hazırlanmış olmasına karşın YÜT RAP özel olarak, Projeden Etkilenen İnsanların daimi arazi kayıplarının yarattığı etkiler üzerine odaklanır, ekonomik yer değiştirme türlerini tanımlar, Gönülsüz yeniden yerleşim ile ilgili Dünya Bankasının 4.12 sayılı Operasyonel Politikası ve ulusal mevzuatlar arasındaki farkları tanımlar, potansiyel olumsuz etkileri minimuma indirmek ve Projenin faydalarını arttırmak için hafifletici önlemler önerir ve Projenin geleceği için izleme yapısını tanımlar.

c. Proje için edinilen toplam arazi 578 parsel üzerinde 263 ha'dır ve hem kamu arazilerinden hem de özel arazilerden oluşur¹. Projeden etkilenen arazinin büyük bir kısmı özel mülktür (yüzde 79'u). Proje kapsamında özel mülk sahipliği olan 458 parsel edinilmiştir ve toplamda 936² PEK'i (Projeden Etkilenen Kişiler) etkilemiştir.

d. Projenin, YÜT için arazi edinim faaliyetlerinden etkilenen 18 şehir, 50ilçe ve 67 köy/semte vardır (kompresör istasyonları, ölçüm istasyonları, pig istasyonları ve BVİ'ler). Bu şehirler, Gürcistan ile olan Doğu sınırında Ardahan'dan, Yunanistan ile olan Batı sınırında Edirne'ye kadar Türkiye genelinde yer almaktadır. Her yerleşim alanının sosyal ekonomik profili, yer, jeolojik durum, hava koşulları ve ekonomik gelişmişlik seviyesine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

¹ Kamu arazisi kategorisindeki araziler hazinenin mülkiyetindeki arazileri, mera alanlarını, Köy Tüzel Kişiliğine ait arazileri, ortak kullanılan arazileri içerir. Parsel sayısı ve Projeden Etkilenen İnsan Sayısı, tüm YÜT'leri içerir. Kompresör istasyonları, ölçüm istasyonları, pig istasyonları, blok vana istasyonları ve bağlantı yolları için gerekli parseller.

² Bu rakam, tapu siciline göre tapu sicilinde kayıtlı kişiler/tapu sahipleridir.

e. TANAP'ın arazi edinim sürecini, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti arasında 26 Haziran 2012 tarihinde imzalanmış ve 19 Mart 2013 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış Hükümetler arası ve Ev Sahibi Ülke Anlaşmaları yönlendirmektedir. Bu anlaşmalar, Türkiye Cumhuriyetinin 6375 numaralı Kanunu ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Projenin arazi edinim faaliyetleri, bu anlaşmalara, Türkiye Kamulaştırma Kanununa ve Dünya Bankasının 4.12 sayılı Operasyonel Politikasına uygun olarak yürütülecektir. Türkiye Cumhuriyeti kanunları ve uluslararası sosyal tedbirler politikaları, Projenin arazi edinim sürecini ve geçim kaynaklarının yeniden yapılandırılmasına yönelik faaliyetlere kılavuzluk edecektir. TANAP, arazi edinimi ve yeniden yerleşimle ilgili uluslararası ve ulusal yasal politikalara uyacağını taahhüt etmiştir. Bu Yeniden Yerleşim Planının hükümlerinin yorumlanmasına ilişkin bir çelişkinin ortaya çıkması durumunda, Dünya Bankasının Gönülsüz Yeniden Yerleşime ilişkin 4.12 sayılı Operasyonel Politikasında yer alan hükümler geçerli olacaktır.

f. Projeden Etkilenen İnsanlar iki kategoride sınıflandırılır. Birinci kategori, arazilerinin kanuni mülkiyeti elinde bulunan insanlardan oluşur. Bu gruptaki insanlar, üzüm bağları, ağaçlar, ahırlar ve arazilerinin üzerindeki diğer taşınmaz varlıklar gibi başka varlıklara da sahip olabilirler. 2942 numaralı Kamulaştırma Kanununun 3. Maddesine göre, arazilerin yasal sahipleri, arazileri ve arazileri üzerinde bulunan taşınmaz varlıklar ve mahsul için tam ödeme alma hakkına sahiptir. İkinci kategori ise, araziye eken ancak arazinin kanuni mülkiyetine sahip olmayan Projeden Etkilenen İnsanları içerir. Bu grup da kendi içinde iki sınıfa ayrılır: a) araziye kullananlar veya kiracılar; b) tapu senedi olmayan mülk sahipleri. Kendilerine ait olmayan bir kamu arazisini veya özel bir araziye ekip biçen kullanıcılar, ister resmi kiracılar olsunlar ister olmasınlar, hem yerel kanunlara göre hem de Dünya Bankasının 4.12 numaralı Operasyonel Politikasına göre arazi üzerindeki mevcut mahsuller, ağaçlar, üzüm bağları ve binalar için tazminat ödemesine hak kazanırlar.

g. TANAP, değerlendirme sonuçlarının, yerel prosedürlere ve uluslararası standartlara uygun olmasını sağlar. TANAP, tüm varlıklar için tam ikame bedelinin ödenmesine açıkça olanak verecektir ve tazminat süreciyle kaybedilen gelirin tam olarak iade edildiğinden emin olacaktır. Tarım arazisinin değeri, net gelir yaklaşımı ile belirlenir. Ayrıca bu gelişmiş değerlendirme metodolojisini uygulamadaki bir diğer amaç da Kamulaştırma Kanununun 8. ve 11. maddelerinde belirtilmiş olan değerlendirme metodolojisinden kaynaklanabilecek açıkları önlemektir. Değerlemeler sırasında, arazinin değerinin yanı sıra inşaat faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan verimlilik kaybının ödenmesi hususu da değerlendirilecektir. Görüşmeler sırasında, taraflar bedel üzerinde mutabakata varamazsa; Arazi Hakları Kuruluşu, Kanununun 27. Maddesini uygulayacak ve bunu takiben Madde 10 altında belirtilen süreç yürütülecektir.

h. YÜT için arazi edinimi, Projeden etkilenen 458 parselin 349'u için başlatılmıştır. 349 parsel sahibinden 175'i uzlaşma toplantısına katılmamış, 129'u parsel sahibi önerilen tazminatı kabul etmezken, 45 parsel sahibi, önerilen tazminatı kabul etmiştir. Toplantıya katılmayanlar bu kadar yüksek oranda olması iki faktöre bağlanabilir; arazinin sahibi olan ancak arazide yaşamayanların ve/veya mahkeme öncesinde herhangi bir anlaşma yapmak istemeyen arazi sahiplerinin sayısının yüksek olması.

i. Madde 8 görüşmelerini kabul eden Projeden Etkilenen İnsan Sayısı, konuma bağlıdır. Genel ortalama yüzde 10 iken, Eskişehir'de bu oran yüzde 87 gibi yüksek bir seviyeye çıkmaktadır. Eskişehir dışında parsel sahiplerinin hiçbirisi, BOTAŞ'ın önerdiği ilk tazminat rakamlarını kabul etmemişlerdir. Projeden Etkilenen İnsanlar, ilk sunulan Madde 8 teklifini kabul etmemişler veya toplantılara katılmamışlar ve Madde 27'ye göre Mahkeme Kararını

beklemişlerdir. Madde 27 altında önerilen tazminatlar, Madde 8 görüşmelerinde önerilen tazminatlardan çok daha yüksektir. Madde 27 için tazminatlar, tapu sahiplerinin hesaplarına eksiksiz olarak yatırılmıştır ancak mahkeme kararlarındaki beklenmedik derecede yüksek tazminat tutarları nedeniyle TANAP tarafından Madde 10 davalar açılmıştır. Mahkemenin belirlediği tazminatlar ile Madde 8 altındaki tazminatlar arasındaki tutarsızlık, tazminat değerlendirme sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar, arazi türü, net gelirin en çok kar getire ürüne göre hesaplanması, ekspere değer artırımına yönelik objektif artış kararı alma hakkının verilmesi ve kapitalizasyon oranına ilişkin hesaplamalara göre yapılan farklı sınıflandırmalar neden olmuştur.

j. CS ve MS'den etkilenen 182 Projeden Etkilenen İnsanla, 25.07.2016-04.08.2016 tarihleri arasında bir sosyal-ekonomik saha çalışması yapılmıştır. 31 Ağustos- 9 Eylül 2016 tarihleri arasında 83 PEK ile görüşme yapılan BVİ sahası gerçekleştirilmiştir. Kantitatif araştırmayı tamamlayıcı olarak, Projeden Etkilenen Kişilerin geçim kaynaklarını, hassasiyetlerini, TANAP Projesi'nin YÜT ve BVİ tesislerine ilişkin algılarını ve Projeden beklentilerini yansıtmak için kalitatif yöntemler kullanılmıştır. Hassas gruplarla yapılan 27 odak grup görüşmeleri, muhtarlarla yapılan 50 derinlemesine görüşme ve BOTAŞ'ın bölge ofisleri, belediyeler, valilikler ve bölge ziraat odaları gibi Proje paydaşlarıyla yapılan 41 paydaş toplantısı gerçekleştirilmiştir. Genel olarak tamsayım anketini değerlendirmek ve Projeden Etkilenen İnsanların sosyal-ekonomik durumlarını, kalitatif ve kantitatif çalışmalarla tarif etmek Projeden Etkilenen 473 kişiyle görüşülmüştür. İstişarelerde elde edilen ana bulgular, Projeden Etkilenen İnsanların, boru hattı için arazi edinimi ile YÜT için arazi edinimi arasındaki farkı tam olarak göremediklerini göstermiştir. YÜT'e özel istişareler yapılmamıştır, bu nedenle Projeden Etkilenen İnsanlar, YÜT hakkında tam bilgi sahibi değildir. Projeden Etkilenen İnsanlar, projenin detayları, zamanlaması ve istihdam olanakları hakkında ek bilgi verilmesini istemektedirler. Projeden Etkilenen İnsanlar, YÜT'ler için Madde 8 Tazminatların, boru hattı için önerilen tazminatlardan düşük olduğunu düşünmektedir; bu nedenle Projeden Etkilenen İnsanlar, arazi tazminatlarına mahkemede itiraz etmeyi seçmektedirler. Sahada, Projeden Etkilenen İnsanların, şikayet mekanizmasını nasıl kullanacaklarının farkında olmadıkları gözlemlenmiştir, yazılı şikayetler sunma konusunda bir çekimserlik söz konusudur; Projeden Etkilenen İnsanların çoğu, şikayetlerini sunmak için sözlü iletişim yollarını kullanmayı tercih etmektedir, bu da şikayetleri değerlendirme ve çözüme ulaştırma sürecini zorlaştırmaktadır. TANAP adına hareket eden çok sayıda taraf vardır. İstişarenin bir diğer sonucuna göre Projeden Etkilenen İnsanlar, sorumlu kişilerin yüklenici mi/TANAP mı/BOTAŞ mı olduğunu ayırt edemedikleri için şikayetlerini, sahada hazır bulunan kim varsa ona sunmaktadırlar. Bu bilgilendirmenin amacı, cinsiyet ayrımı arasında köprü olmaktır ve bu bilgilendirme toplantıları sırasında kadınlara özellikle yakın ilgi gösterilecektir.

k. TANAP YÜT özelinde PEK'lerin kaygı ve sorularını gidermek ama aynı zamanda da projeye ilgili güncel bilgi vermek, şikayet mekanizması ile kayıp tazmin stratejileri, istihdam olanakları ve müteahhit ve alt yüklenicilerin uygulamaları ve projenin gidişatı hakkında bilgilendirmek üzere halkla istişare toplantılarını başlatmıştır. Ağırlıklı olarak YÜT'ler sebebiyle arazi kaybından etkilenen PEK'lere yönelik ilk toplantılar, 5 yerleşimde gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda projedeki arazi edinim süreci, YYEP Hak Sahipliği konuları, inşaat etkileri ve şikayet mekanizması hususları ele alınmıştır. PEK'lerin projeye ilgili soruları ve alınmış ve yanıtlanmıştır. Toplantılar, herkese açık olmasına ve herkes davetli olmasına rağmen, kadınlar katılım göstermemiştir. YYEP'nin uygulamasında yöredeki kadınların da sürece dahil edilmesine dönük hassasiyetle uyumlu olarak, TANAP sahadaki sosyal uzmanlarla ortaklaşa yöredeki kadınlara ulaşmak için kültürel olarak uyumlu ve etkin bir iletişim kanalı açacaktır. Bu bu YÜT Bilgilendirme toplantılarıyla da ortaya çıkan toplumsal cinsiyet noktasındaki açığın kapatılması amacına hizmet edecektir.

l. 265 hanede 1008 Projeden Etkilenen Kişiyile tamsayım anketi yapılmıştır. Tamsayım anketinin sonuçlarına göre Projeden Etkilenen İnsanların yüzde 54'ü erkek ve yüzde 46'sı kadındır. Projeden etkilenen yerleşim yerlerinde, projedeki ortalama hane büyüklüğü 3,9'dur. Yerleşim yerlerinde cinsiyet ve yaş dağılımı göstermektedir ki, Projeden Etkilenen Kişilerin yaklaşık yarısı (%48) aktif çalışma yaşındadır (16-50); PEK'lerin yaklaşık yüzde 22'si 50-65 arası çalışma yaş grubundadır ve yüzde 14'ü ise 65 yaş üzeridir. PEK'lerin eğitim seviyeleri, yerleşim alanına ve yaşa bağlıdır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 10'dur; kadınlarda okuma yazma bilmeme oranı erkeklerden daha fazladır ancak sadece yaşlılar arasında okuma yazma bilmeyenler bulunmaktadır.

m. Projeden Etkilenen İnsanlar genelinde temel istihdam modeli tarımdır. Tarım dışında gelir elde edilen işler çok sınırlıdır. Emekliler, genel PEK'lerin yüzde 7'sini oluşturmaktadır. Hane halkının gelir ve giderleri, yerleşim alanlarına bağlıdır. Projeden Etkilenen bir Hanenin genel yıllık geliri 52.657 TL ve gideri de 61.708 TL'dir. Araştırma sonuçlarına göre Ardahan en düşük gelir ve gider seviyelerine sahip şehirdir ve Eskişehir de en yüksek gelir seviyesine sahiptir; bu da her iki şehrin Türkiye'deki sosyal-ekonomik koşullarına uygundur. Araştırmaya katılan 265 PEK'den 65'i borçlu olduğunu beyan etmiştir ve yıllık ortalama borç miktarı 23.112 TL'dir. Projeden Etkilenen İnsanlara, temel ihtiyaçlarını karşılama becerileri açısından geçim kaynaklarını değerlendirmeleri sorulmuştur. Genel olarak Projeden Etkilenen Kişilerin sadece yüzde 7'si, bunu kolayca idare ettiklerini açıklamışlardır, yani bu, ekonomik olarak iyi durumda oldukları anlamına gelmektedir. Projeden Etkilenen Kişilerin yüzde 17'si geçinmekte çok zorlandıklarını belirtmişlerdir.

n. Araştırma sonuçlarına göre Projenin, varlıklar üzerindeki ana etkisi, arazi kaybıdır. Projeden Etkilenen İnsanlardan hiçbiri ev ve ahır gibi başka varlıklarla ilgili bir kayıptan bahsetmemiştir. Arazinin türü ve boyutu, konuma bağlıdır. Projenin toplam arazi sahipliği üzerindeki etkisi, kaybedilen arazinin, Projeden Etkilenen İnsanların toplam arazi sahipliğine oranına göre sınıflandırılmıştır³. Projeden Etkilenen İnsanların açıklamalarına göre hane halklarının neredeyse yarısı, MS ve CS için gereken arazilerden ötürü toplam arazi sahipliklerinin yüzde 20'sinden azını kaybetmiştir. BVİ'ler için alınan arazi çok sınırlı olduğundan, TANAP Projesi, hazırlayacağı ve uygulayacağı kaynaklarının yeniden yapılandırılması programında (GKYYP) geçim kaybına maruz kalan bu PEK'leri hedef alacaktır.

o. Projede tanımlanacak hassas gruplar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, yoksullar ve arazi sahibi olmayan Projeden Etkilenen Kişilerdir. Uygun etki azaltıcı önlemler, Projeden kaynaklı ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde söz konusu bu kesimlerle yapılacak görüşme ve istişareler sonucu geliştirilecektir.

p. TANAP YÜT inşa projesinin yürütüldüğü yerlere yakın yerlerde diğer başka önemli projeler yürütülmektedir, buna diğer boru hattı projeleri, enerji projeleri, sulama projeleri ve bazı enerji projeleri ve aynı zamanda bazı sevkiyat geliştirme projeleri de dahildir ve tüm bunlar, Projenin sonuçlarıyla birlikte, Projeden Etkilenen İnsanların üzerinde birikerek artan etkiler yaratabilecektir. TANAP, Yeniden Yerleşim Planında tanımlanan kümülatif etkiler doğrultusunda Geçim Kaynaklarının Yeniden Yapılandırılması Programında alınacak hafifletici önlemleri tasarlayacaktır.

³ Toplam arazi sahipliği rakamı, Projeden Etkilenen İnsanların, hane araştırmasına verdiği yanıtları esas almaktadır. Araştırmada, toplam arazi sahipliğinin boyutu ve geri kalan arazinin boyutu sorulmuştur ve Projeden Etkilenen İnsanların cevapları, hesaplama dahil edilmiştir.

q. TANAP, paydaş katılım planına ve OSID olarak adlandırılan elektronik takip veri tabanına dahil edilmiş halihazırda bir şikayet mekanizması ⁴ geliştirmiştir. Bu mekanizmanın amacı, Proje çerçevesinde Projeden Etkilenen İnsanlar, Sivil Toplum Örgütleri, Çalışanlar, üçüncü taraflar ve toplumun diğer üyeleri dahil olmak üzere TANAP paydaşlarından gelen Şikayetlerin yönetilmesi ve izlenmesi için süreci ve sorumlulukları belirlemektir. TANAP ve tüm ilgili taşeronlar bu şikayet mekanizmasını kullanmaktadır. YÜT'e yönelik dört inşaa lotunun her birinde ayrı ayrı "İtiraz Kurulu" kurulacaktır. İtiraz kurulunun yetkisi, projeden etkilenen kişilerin TANAP'ın şikayetlerine yönelik kararından tatmin olmadığı şikayetleri değerlendirmekle sınırlı olacaktır. İtiraz Kurulu, yerel üniversiteler, yerel kurumlar, yerel sivil toplum kuruluşlarından seçilen 3 üyeden veya yerel bölgelerdeki itibarlı kişilerden oluşacaktır.

r. Yeniden Yerleşim Planı, kurumsal düzenlemeler ve uygulamaya ilişkin düzenlemeler, belirlemiş ve göstergeleri, uygulama programını ve bütçeyi içeren bir izleme ve değerlendirme mekanizması kurmuştur. Dünya Bankası politikalarına uymak için TANAP, Yeniden Yerleşim Planının, halka açık olmasını ve Projeden etkilenen yerleşim alanlarında açıklanmasını sağlayacaktır. İstişarelerin sonuçları, nihai Yeniden Yerleşim Planına dahil edilecektir. TANAP aynı zamanda Yeniden Yerleşim Planının, Projenin ilgili paydaşlarına, incelemeleri için, yerel dilde hazırlanarak dağıtılmasını sağlayacaktır (örneğin ilgili bakanlıklar, çeşitli devlet makamlarının il müdürlükleri, valilikler ve kaymakamlıklar, üniversiteler vs.).

⁴ TNP-PCD-SOC-GEN-001